

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Національний університет «Одеська юридична академія»

**ЄВРОПЕЙСЬКІ ОРІЄНТИРИ РОЗВИТКУ
УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ
ТА ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ ХХІ СТОЛІТТЯ:
СИНЕРГІЯ НАУКОВИХ, ОСВІТНІХ
ТА ТЕХНОЛОГІЧНИХ РІШЕНЬ**

МАТЕРІАЛИ

Міжнародної науково-практичної
конференції

19 травня 2023 року

У двох томах

Том 2



Видавництво
«Юридика»
2023

УДК 005.332.2(4):316.42(477)"364""20"(062.552)
Є24

Рекомендовано до друку Вченою радою
Національного університету «Одеська юридична академія»
(протокол № 3 від 16.06.2023 р.)

За загальною редакцією **С. В. Ківалова**.

Відповідальний за випуск **М. Р. Аракелян**.
Матеріали видано в авторській редакції.

Європейські орієнтири розвитку України в умовах війни та
Є24 глобальних викликів XXI століття: синергія наукових, освітніх
та технологічних рішень : у 2 т. : матеріали Міжнар. наук.-
практ. конф. (м. Одеса, 19 травня 2023 р.) / за загальною редак-
цією С. В. Ківалова. – Одеса : Видавництво «Юридика», 2023. –
Т. 2. – 828 с.

ISBN 978-617-8263-40-9

Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Європейські орієнтири розвитку України в умовах війни та глобальних викликів XXI століття: синергія наукових, освітніх та технологічних рішень». У другому томі збірника відображено наукові напрацювання вчених, практиків, військовослужбовців у теоретичній та емпіричній площині в умовах повномасштабного військового вторгнення у сферах адміністративного права та процесу, фінансового, морського та митного права, організації та вдосконалення судоустрою, прокуратури, інших правоохоронних органів, адвокатури. Висвітлено питання кримінального права, кримінально-процесуальних аспектів кримінального провадження та кримінологічних особливостей протидії злочинності в умовах воєнного стану, криміналістики, судової експертизи, психології та медицини у забезпеченні судочинства, цивільного та сімейного права, інтелектуальної власності та патентної юстиції, цивільного судочинства, господарського права та процесу. Розглянуто актуальні питання діяльності сучасних бібліотек у закладах вищої освіти, фізичної підготовки здобувачів вищої освіти.

Збірник розраховано на наукових та науково-педагогічних працівників, здобувачів вищої освіти, практичних працівників у сферах юридичної, економічної, соціологічної, політологічної, психологічної, філологічної наук, журналістики та кібербезпеки тощо.

УДК 005.332.2(4):316.42(477)"364""20"(062.552)

ISBN 978-617-8263-37-9 (у 2 т.)
ISBN 978-617-8263-40-9 (т. 2)

© Національний університет
«Одеська юридична академія», 2023

щодо якої здійснюється провадження, або з власної ініціативи. Рішення про здійснення приводу приймається у формі ухвали» [1].

З відповідного визначення необхідно виділити декілька особливостей, які відрізняють привід від законного затримання чи затримання уповноваженою особою:

привід здійснюється на підставі ухвали слідчого судді, в той час як розглянуті нами 2 види затримання – внаслідок інтелектуально-вольового рішення свідків кримінального правопорушення;

суб'єктом реалізації приводу виступає завжди службова особа;

мета приводу – зазвичай забезпечення присутності особи під час здійснення процесуальних дій;

наслідки застосування приводу – короткочасне обмеження пересування;

момент з якого починається привід – пропозиція особі, яка раніше отримала виклик, однак не з'явилась – пройти з службовою особою до місця визначеного в ухвалі. Якщо особа не підкоряється вимозі в ухвалі слідчого судді – до неї застосовується примус. Момент початку приводу є майже ідентичним моменту затримання.

Вицезазначені особливості попередньо свідчать про те, що привід є специфічною/спеціальною формою затримання. Зв'язок між відповідними процесуальними діями пояснюється їх суттю – особа має всупереч своїй волі підкорюватись наказу і йти поряд з службовою/незнайомою для неї особою. Різниця полягає у меті їх застосування, особливостях санкціонування, тривалості обмеження свободи пересування особи.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

Ключові слова: затримання, привід.

Key words: detention, pretext.

СТЕПАНЕНКО АНДРІЙ СЕРГІЙОВИЧ

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри кримінального процесу,
детективної та оперативно-розшукової діяльності,
кандидат юридичних наук, доцент*

ЩОДО ДОЦІЛЬНОСТІ ІСНУВАННЯ ІНСТИТУТУ ПОНЯТИХ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ І ПОЗА НИМ

Початок військових дій та оголошення військового стану в Україні поставило низку проблем перед правоохоронними органами та судами з одного боку та законодавцем, який намагаючись забезпечити

виконання задач, що стоять перед кримінальним процесом прийняв низку законодавчих актів, які внесли зміни до загального порядку здійснення кримінального провадження.

Однією з таких змін стала відмова від необхідності залучення незаінтересованих осіб (понятих) до проведення слідчих (розшукових) дій. Зокрема, у п. 1 ч. 1 ст. 615 КПК України встановлено, що при проведенні обшуку або огляду житла чи іншого володіння особи, обшуку особи, якщо залучення понятих є об'єктивно неможливим або пов'язано з потенційною небезпекою для їхнього життя чи здоров'я, відповідні слідчі (розшукові) дії проводяться без залучення понятих. Але як компенсація, було встановлено, що у такому разі хід і результати таких дій в обов'язковому порядку фіксуються доступними технічними засобами шляхом здійснення безперервного відеозапису. Враховуючи характер і інтенсивність військових дій, вбачається, що така потенційна небезпека для життя чи здоров'я понятих присутня майже завжди, то фактично в таких провадженнях обов'язок залучення понятих було ліквідовано.

Наскільки ефективна була така відмова зможе показати лише практика проведення зазначених процесуальних дій, проте видається доцільним надати короткий огляд з одного боку тому, за рахунок чого може збільшитися ефективність здійснення досудового розслідування (які проблеми вирішуються), та з іншого – до яких негативних наслідків (як для сторони захисту так і для кримінального провадження в цілому) може призвести така відмова.

Вбачається, що перш ніж дати відповідь на зазначені питання, слід привести короткий огляд інституту понятих. В чинному КПК України, поняті згадуються в двох місцях: 1) в ч. 7 ст. 223, в якій визначається обов'язок слідчого, прокурора залучити не менше 2 незаінтересованих осіб (понятих) для пред'явлення особи, трупа чи речі для впізнання, огляду трупа, в тому числі пов'язаного з ексгумацією, слідчого експерименту, освідування особи, проведенні обшуку або огляду житла чи іншого володіння особи; 2) в ч. 6 ст. 104, в якій допускається залучення понятих у разі відмови особи, що брала участь у процесуальній дії, від підписання протоколу.

Щодо їх процесуального статусу, то єдине, що міститься в КПК України, так це: 1) заборона щодо залучення як понятих потерпілого, родичів підозрюваного, обвинуваченого і потерпілого, працівників правоохоронних органів, а також осіб, заінтересованих в результатах кримінального провадження (ч. 7 ст. 223); 2) можливість допиту під час судового розгляду як свідків (там само); 3) заборона розголошення відомостей, що стали відомі понятюму під час участі у процесуальній дії (ч. 3 ст. 66); 4) і те, що понятий є учасником кримінального провадження (п. 25 ч. 1 ст. 3).

Тобто можна зробити висновок, що така незаінтересована особа виконує роль свідка. Тільки в даному випадку мова йде про «запрошеного свідка», який може шляхом надання показань у судовому розгляді підтвердити або спростувати дані, що містяться в протоколі певної слідчої дії. Зрозуміло, що більшого, як то засвідчення правильності

чи законності проведення слідчої (розшукової) дії вимагати від понятого неможливо. Саме такий засвідчувальний характер участі понятих підтверджується застереженням у ч. 7 ст. 233 КПК, в якій допускається «заміна» понятого застосуванням безперервного відеозапису ходу проведення відповідної слідчої (розшукової) дії (за певними винятками, від яких можна відступити в умовах воєнного стану).

Разом з тим, як неодноразово наголошується дослідниками, залучення понятих при проведенні слідчих (розшукових) дій призводить до певних труднощів.

Так, зазначається, що заборона на залучення працівників правоохоронних органів призводить до неабияких організаційних труднощів з пошуку таких осіб на місці проведення слідчої (розшукової) дії, особливо у випадку невідкладного характеру процесуальної дії. КПК України передбачає можливість проведення слідчих (розшукових) дій у нічний час або у віддаленій, малонаселеній місцевості, що також не сприяє залученню понятих. Тим більше, що участь особи як понятого є добровільною: КПК України не містить норми яка б зобов'язувала осіб бути понятими.

Така ситуація вимушено була вирішена правозастосувачами, як вказує І.І.Циліорик, шляхом залучення як понятих своїх «агентів» – осіб, які через певні життєві обставини перебувають в залежності від правоохоронців, наприклад: раніше засуджених осіб, умовно-дostroково звільнених осіб, «постійних клієнтів» дільничного, негласно найнятих оперативниками осіб [1, с. 128]. Зрозуміло, що в такій ситуація незаінтересованість таких осіб присутня лише номінально.

Іншою проблемою, що може виникнути вже після проведення процесуальної дії за участю понятих, це виявлення, зокрема, в ході судового розгляду приятельських стосунків між понятим, та, скажімо, потерпим чи обвинуваченим. Така ситуація може скластися, оскільки відсутній процесуальний механізм, який би міг гарантувати встановлення відсутності такої заінтересованості у особи, що залучається як понятий. Так, безумовно, слідчий, прокурор можуть опитати особу та зобов'язані роз'яснити сутність участі понятого та вимоги, що до нього висуваються. Але все це потребує ресурсів від сторони обвинувачення, яких в неї і так обмаль. В той же час відсутня будь-яка відповідальність особи у разі приховання такої інформації чи надання недостовірної слідчому, прокурору. Така ситуація може потенційно призвести до визнання отриманих доказів недопустими.

Така ситуація призводить або до нівелювання вимоги «незаінтересованості» осіб, що залучаються, або до невиправданих організаційних труднощів, та як результат, марно витрачених ресурсів.

Але який результат досягається від залучення понятих? Як вже вказувалося, в результаті присутні під час проведених слідчих (розшукових) дій особи можуть засвідчити (надати показання у ході судового розгляду) хід і результати проведених процесуальних дій. Безумовно наявність свідків при проведенні дії, та їх показання є додатковим джерелом доказів, ще одним засобом для усунення сумнівів у достовірності вказаних у протоколі відомостей. Проте

враховуючи реалії правозастосовчої практики, цінність таких показань прямує до нуля.

Оцінюючи процесуальну «цінність» залучення понятих до проведення слідчих (розшукових) дій, то можна зазначити наступне. Враховуючи принципи вільної оцінки доказів та внутрішнього переконання при оцінці доказів, вбачається можливим передбачення в КПК України можливості проведення допиту слідчого, прокурора чи оперативних працівників, що були залучені до проведення слідчої (розшукової) дії для встановлення достовірності та допустимості отриманих доказів.

Таким чином, можна надати відповіді на поставлені питання. Відмова від обов'язкової участі понятих у кримінальних провадженнях здійснених за ст. 615 КПК, на нашу думку, не призведе до суттєвих процесуальних наслідків, враховуючи особливості адаптації правозастосовчих органів, але звільнить частину ресурсів, що витрачалися на залучення таких «поятих-агентів». Також така відмова може стати важливим апробаційним заходом, який може продемонструвати (не) можливість заміни понятих фіксацією технічними засобами. В будь-якому випадку інститут понятих, на наше глибоке переконання, має зазнати змін, оскільки наявний порядок не гарантує залучення саме «незаінтересованих» осіб, що потребує витратити значних організаційних ресурсів для їх залучення та гарантує, що такі особи в подальшому не виявляться заінтересованими при їх допиті у суді.

Список використаних джерел:

1. Циліорик І. І. Гарантії прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження під час проведення слідчих (розшукових) дій : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Львів, 2020. 256 с. URL: <https://lpnu.ua/sites/default/files/2020/dissertation/2296/dysertaciyaulyurykii.pdf>

Ключові слова: воєнний стан, інститут понятих, понятий, суб'єкти кримінального провадження.

Key words: martial law, institute of unbiased persons, unbiased person (ponyatui), actors of criminal proceedings.

СТОЯНОВ МИКОЛА МИХАЙЛОВИЧ

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри кримінального процесу,
детективної та оперативно-розшукової діяльності,
кандидат юридичних наук, доцент*

СВОБОДА ВІД САМОВИКРИТТЯ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА ЗАХИСТ ПРИ ПРОВЕДЕННІ АУДІО-, ВІДЕОКОНТРОЛЮ ОСОБИ

Дедалі частіше правозастосовну практику складають кейси, у яких органами кримінальної юстиції як засіб отримання вербальної інформації від осіб застосовується аудіо-, відеоконтроль особи.

Завтур Віктор Андрійович Отримання фактичних даних від осіб, що постраждали від воєнних злочинів: міжнародні стандарти та перспективи їх імплементації в Україні	293
Лукашкіна Тетяна Василівна, Гуртієва Людмила Миколаївна До питання про предмет доказування в кримінальному провадженні	296
Підгородинська Анастасія Вікторівна, Широбокова Лілія Олександрівна Актуальні питання зупинення судового розгляду під час воєнного стану в Україні	301
Ракіпова Інна Василівна Медіація та онлайн-медіація як правозахисна комунікація потерпілого у кримінальному провадженні	304
Смирнов Максим Іванович Перегляд архітектури міжнародної системи правосуддя в контексті створення спеціального міжнародного трибуналу ad hoc щодо злочину агресії проти України	308
Стародубов Сергій Вікторович, Д'ячкова Марія Олегівна Щодо питання приводу як спеціальної форми затримання	312
Степаненко Андрій Сергійович Щодо доцільності існування інституту понять у кримінальному провадженні в умовах воєнного стану і поза ним	314
Стоянов Микола Михайлович Свобода від самовикриття та забезпечення права на захист при проведенні аудіо-, відеоконтролю особи	317
Шилін Денис Вікторович, Кіліміченко Сергій Олегович Щодо участі захисника у кримінальному провадженні у режимі відеоконференції під час судового провадження	321
Сидорчук Владислав Васильович, Кучеров Дмитро Сергійович До питання зміни правової регламентації санкціонування застосування окремих кримінальних процесуальних засобів під час воєнного стану	324
Бабій Світлана Володимирівна Порушення засад кримінального провадження у випадку розгляду питання про продовження строку дії запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою у судовому засіданні під час оголошення повітряної тривоги	327
Драгунов Віталій Вікторович Затримання судді за підозрою у вчиненні діяння, за яке встановлена кримінальна відповідальність: окремі питання дотримання належної правової процедури	330